

МАТЕРІАЛЬНЕ СТАНОВИЩЕ УКРАЇНСЬКИХ СТУДЕНТІВ В ПОЛЬЩІ В 1920 – 1939 РР.: ДЖЕРЕЛА ДОПОМОГИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇЇ НАДАННЯ

Олена Гуменюк

Київський університет імені Бориса Грінченка, Київ – Україна
ORCID: 0000-0003-0497-6767

Анотація: У статті на основі широкого кола архівних документів вперше комплексно проаналізовано питання матеріального забезпечення українських студентів у міжвоєнній Польщі. З'ясовано, що матеріальну допомогу вони отримували із різних джерел: міжнародних фондів, українських організацій та польської влади. Але коштів на всіх не вистачало. І тому студенти змушені були працювати під час канікул, а також під час навчання, що часом негативно впливало на їх академічну роботу. Завдяки історико-порівняльному методу було розглянуто особливості надання матеріальної допомоги різними організаціями та з'ясовано її ефективність.

Ключові слова: український, матеріальна допомога, студент, Польща, організація

Протягом міжвоєнного періоду Польща була важливим центром для українців. Тут на початку 1920-х років опинилась Армія Української Народної Республіки (УНР), інтернована (як союзна у польсько-радянській війні 1920 р.) в таборах, представники уряду УНР, політики, державні діячі, науковці та ін. Студенти становили суттєву частку з-поміж них.

Джерелом студентського руху в Польщі були військові Армії УНР, інтернованої починаючи з листопада 1920 р. в таборах: Александров Кувявський, Вадовиці, Стшалково, Пикуличі, Ланьцут, Пйотрков-Трибунальський, Каліш і Ченстохова¹. Узимку 1920–1921 рр. в таборах повстають студентські громади². Завдяки цим організаціям колишні військові, отримали змогу закінчити середню освіту і вступити до вищих

¹ Z. Karpus, *Obozy uchodźców, jeńców i internowanych w Aleksandrowie Kujawskim 1918–1921*, [в:] *Aleksandrów Kujawski. Obozy jeńców i internowanych 1918–1921*, ред. E. Wiszka, Toruń 2008, с. 59; Centralne Archiwum Wojskowe, *Sprzymierzona Armia Ukraińska*, 380.1/50, с. 3; Z. Karpus, *Jeńcy i internowani rosyjscy i ukraińscy na terenie Polski w latach 1918–1924*, Toruń 2002, с. 157.

² Центральний державний історичний архів України, м. Львів (далі – ЦДАЛ України), ф. 399, оп. 1, спр. 89, арк. 9.

навчальних закладів або продовжити навчання, перерване війною і революційними подіями.

Ще одним джерелом студентського руху були молоді люди, що не брали участь ні в Першій світовій війні, ні в національно-визвольних змаганнях 1917–1921 рр. Але з огляду на політичні причини, як на території Наддніпрянської України із встановленою більшовицькою владою, так і, головним чином, в західноукраїнських землях у складі новоствореної польської держави, були позбавлені можливості безпечно жити та отримати там вищу освіту.

Однак здобуття вищої освіти та життя в чужій країні теж виявилось завданням не із дешевих. Не завжди студенти могли розраховувати на стипендії, тому шукали кошти на прожиття тимчасовими заробітками, або ж сподівались на допомогу благодійних міжнародних, урядових, чи, навіть, приватних організацій. Перша світова війна внесла значні зміни в матеріальне забезпечення студентів. У багатьох країнах цим зайнялися уряди, а також різні благодійні організації та студентські самопомогові товариства. Останні створили й свій центральний орган – Європейський Студентський Допомоговий Фонд (European Student Relief Fond), що пізніше змінив свою назву на Міжнародна Студентська Служба (International Student Service), її управу призначала Світова Студентська Християнська Федерація (World Student Christianity Federation – WSCF). Вона багато допомагала т. зв. “воєнним студентам”. Також були звернення до Міжнародного Червоного Хреста³. На початку 1920-х років студенти могли сподіватись на підтримку Товариства американської християнської молоді (YMCA – Young Men’s Christian Association) та Українського Червоного Хреста. Однак, найскладніша, в матеріальному плані, ситуація склалась ближче до середини 1920-х років, коли більшість благодійних міжнародних організацій або ж припиняють допомогу, або ж в більшості своїй значно її скоротили⁴.

Українське студентство перших післявоєнних років перебувало в скруті. У ці роки тільки українські дипломатичні представництва в Празі та Відні матеріально підтримували студіюючу за кордоном молодь. Все ж, з усіх європейських країн найліпшим було становище українського студентства в Чехословаччині⁵. Варто зазначити, що в тогочасній Чехословаччині перебували представники різних народів (в основному емігранти із колишньої Російської імперії). Але всім їм були забезпечені

³ Центральний державний архів вищих органів влади і управління України (далі – ЦДАВО України), ф. 3570, оп. 1, спр. 17, арк. 66.

⁴ С. Наріжний, *Українська еміграція: культурна праця української еміграції між двома світовими війнами*, Прага 1942, с. 72.

⁵ Там само, с. 72.

однакові умови життя й матеріальна опіка з боку держави у вигляді так званої “русской акции помощи”⁶. Таке ставлення чехословацької влади до емігрантів особисто заохочував президент – Томаш Масарик⁷.

У Польщі ж становище української еміграції було досить складним. Тут державна допомога здійснювалась в значно менших розмірах і не так регулярно. З огляду на економічні умови студентство міжвоєнного періоду можна поділити на три категорії:

– студенти, що отримували допомогу від батьків чи користувались стипендіями (55% від загальної маси українських студентів, більша частина яких мешкала в Чехословаччині);

– студенти, що отримували часткову допомогу (10–15 % українських студентів-емігрантів, вони отримували часткову допомогу від урядових установ Чехословаччини або від українських гуманітарних інституцій, чи інших міжнародних організацій);

– студенти позбавлені будь-якої допомоги (30–35 %, це студенти без батьків, або батьки не мають можливості допомагати; це також студенти, що з різних причин не могли отримати матеріальну допомогу від інших організацій)⁸.

Студенти, як уже зазначалось вище, були однією із найбільших груп українських емігрантів. Але, разом із тим, і найменш захищеними в економічному плані. Зокрема, про їх нагальні потреби зазначалось і на з’їздах представників студентських громад у Польщі: “а) Українське студентство за Головний шлях до поліпшення свого матеріального стану приймає Товариську взаємодопоміч, яку організовано переводить через свої громади; б) українське студентство має право на відповідну організовану матеріальну допомогу з боку українського Уряду, для чого Уряд переводить відповідні асигнування та засновує фонди”⁹. Студентство звертало увагу громадянства та Уряду УНР на свої потреби:

б) [...] аби все українське студентство, яке зараз знаходиться у рядах військ, мало можливість для закінчення своєї освіти за кордоном [...];

е) аби був розроблений і переведений план розміщення українського студентства по західноєвропейським державам зокрема, аби вжиті були заходи для того, щоб технічну освіту можна було здобувати в першу чергу в Німеччині та Бельгії;

⁶ З. Сладек, *Русская и украинская эмиграция в Чехословакии*, “Славяноведение” 1991, № 6, с. 24–35.

⁷ В. Трощинський, *Міжвоєнна українська еміграція в Європі як історичне і соціально-політичне явище*, Київ 1994, с. 29.

⁸ Центральний державний архів громадських об’єднань (далі – ЦДАГО України), ф. 269, оп. 1, спр. 625, арк. 41.

⁹ ЦДАВО України, ф. 3570, оп. 1, спр. 5, арк. 3.

ж) аби дано було як професурі, так і студентству матеріальні засоби, необхідні для продуктивної наукової праці;

з) знаючи сучасне складне становище уряду УНР, студентство не вимагає від нього якихось коштів із Державної Скарбниці. Воно вважало б за слушне, аби Урядом УНР було зроблено в урядах різних держав спеціальні позички на наукові потреби.

Урядом УНР, мала би надаватися наступна підтримка:

1. Видача всьому потребуєчому студентству прожиткового мінімуму в розмірі визначеному для кожної держави в порозумінню з студентськими організаціями.

2. Внесення за все студентство платні за навчання.

3. Улаштування бурс з академічними центрами.

4. Улаштування дешевих їдалень в академічних центрах.

5. Видання певних сум студентським організаціям на придбання книжок та ведення організаційної праці.

6. Задержання за старшинами та козаками під час відпусток для академічної праці харчового пайка або грошей замість нього.

7. Заснування при вищих школах спеціальних стипендій для особливо успішних студентів¹⁰.

Та все ж, отримати матеріальну допомогу від українських урядових установ в Польщі було також складно. Воєнне міністерство та Міністерство народної освіти УНР перекладали зобов'язання щодо підтримки одне на одне, і тільки обіцяли в майбутньому забезпечити матеріальну допомогу¹¹.

Гідне матеріальне забезпечення студентів планував організувати Український Центральний Комітет (УЦК). Так, уже на першому з'їзді української еміграції в Польщі, який проходив в серпні 1923 р., говорилося про необхідність задовольнити потреби студентства в напрямках академічному, організаційному, культурно-освітньому та економічному. Для цього передбачались наступні заходи: 1) визначити з фонду УЦК відповідну місячну квоту на організаційні справи Союзу українських студентів-емігрантів в Польщі; 2) забезпечити студентів емігрантів сталою допомогою на прожиття; 3) надати спеціальні стипендії тощо¹². Але більшість із цих положень не були виконані.

УЦК опікувався економічними справами всієї української еміграції в Польщі. Це було досить складне завдання, але Комітет робив все можливе для того, щоб знайти роботу для українців в Польщі, виділити

¹⁰ ЦДАВО України, ф. 3570, оп. 1, спр. 13, арк. 20–21.

¹¹ ЦДАВО України, ф. 3570, оп. 1, спр. 15, арк. 90.

¹² ЦДАВО України, ф. 3570, оп. 1, спр. 26, арк. 76.

потребуючим кошти або ж приміщення для проживання, допомагав при виїзді за кордон тощо¹³.

Також окремі студентські організації звертались до урядових установ Польщі. Це підтверджують і архівні документи за 1922 р: “Управа Союзу українських студентів-емігрантів в Польщі просить Український Центральний Комітет в Польщі починити перед урядом Речі Посполитої Польської заходи в цілі отримання від нього державної матеріальної допомоги для українського студентства в Польщі. В сучасний момент в Вищих школах Варшави і Кракова вчиться більше двохсот українських студентів. Матеріальну допомогу сим студентам до цього часу несла Всесвітня Федерація Студентів, видаючи безплатні обіди та виплачуючи 20-ти студентам стипендії по 15.000 марок польських щомісяця. Допомога ця вже й сама по собі невистачаюча Всесвітньою Федерацією має бути незабаром припинена за браком коштів”¹⁴.

Для надання ефективнішої допомоги, деякими організаціями були розроблені спеціальні її критерії. Так, підхід Української студентської громади (УСГ) у Варшаві передбачав: “під матеріальними засобами треба розуміти: а) стипендії; б) прожиткову грошову допомогу; в) допомогу на помешкання; г) допомогу на оплату за право навчання, практичні вправи та іспити; д) допомогу підручникам та приладами; е) допомогу на випадок хвороби; ж) допомогу речами”¹⁵.

Та не дивлячись на всі спроби поліпшити матеріальне становище, студентам все одно не вистачало коштів як на загальні потреби, так і на навчання. Під час канікул студенти працювали, часто виїжджаючи до інших європейських країн, але зароблені кошти швидко “з’їдала” інфляція. Союз українських студентів-емігрантів (СУСЕ) неодноразово звертався до всієї української спільноти, прохаючи про допомогу. Ситуація трохи поліпшилась наприкінці літнього семестру 1925 р., коли СУСЕ отримав 3000 злотих дотації від УЦК. Та сума виявилась настільки незначною, що її не вистачило, навіть, на оплату літньої студентської практики для всіх бажаючих студентів. Знову тимчасово врятував ситуацію УЦК, надавши студентам позички на суму 1200 зл. Також протягом наступних років УСГ у Варшаві отримувала допомогу від УЦК. Разом з тим, Комітет призначив 29 постійних стипендій для українських студентів. УСГ у Варшаві проводила самостійну акцію по збору коштів з концертів, балів, інших заходів Громади. Гроші йшли не тільки на потреби УСГ у Варшаві, але також на допомогу іншим організаціям, та окремим студентам, на різноманітні

¹³ В. Михайленко, *Безробіття в Польщі і діяльність Українського Центрального Комітету*, “Тризуб” 1926, № 28, с. 17.

¹⁴ ЦДАВО України, ф. 3570, оп. 1, спр. 16, арк. 57.

¹⁵ ЦДАВО України, ф. 3571, оп. 1, спр. 2, арк. 200.

святкові заходи, наприклад, академія до дня народження Тараса Шевченка тощо. У 1923 р. за ініціативою колишнього президента Громади – Віктора Осинського при УСГ в Варшаві було засновано «Стипендію українського студента-емігранта». Кошти на неї збирали всім студентським загалом, а отримав її Кость Бабенко з Варшавського університету¹⁶.

Загалом протягом 1920-х років Громада успішно справлялась з забезпеченням студентів, особливо в першій половині десятиліття. Так, при УСГ у Варшаві для матеріальної допомоги її членам з 1922 р. діяла каса “Взаємодопомоги”. Прибутки каси складались з:

1. Одноразових пожертв членів каси;
2. Щомісячних внесків членів Громади;
3. Пожертв сторонніх осіб;
4. Мінімум щомісячного внеску становив – 100 марок польських¹⁷.

А от уже починаючи з середини першого міжвоєнного десятиліття матеріальне забезпечення студентів погіршилось. Так, економічне становище УСГ у Варшаві другої половини 1920-х років можна проілюструвати на основі звіту скарбника за зимовий семестр 1926/1927 акад. р. На понад 3300 зл. від загальної суми надходжень, половину становили дотації від Українського Центрального Комітету (1700 зл.). Також від УЦК було отримано позичку розміром в 600 зл. і дотацію у 350 зл. на поїздку делегатів на з'їзд Центрального союзу українського студентства. Значну суму становили внески від Метрополітарного товариства допомоги (Metropolitalnego Towarzystwa Pomocy) – 150 зл. Прибутки з вечірок і забав становили 93 зл., а членські внески – 84,50 зл. З загальної суми видано 1000 зл. на прожиття українських студентів в Варшаві та інші витрати, понад 300 зл. пішло на допомогу організаціям українських студентів в Кракові і понад 100 зл. – на потреби бібліотеки і інші культурні справи. Більш ніж 150 зл. призначалось на позички, частину грошей було переказано на фонд “Рідної школи” тощо. Надходження протягом зимового семестру 1927/1928 акад. р. перевищили 4 тис. зл.; зокрема, збільшилась квота членських внесків, і загалом зібрали 434 зл., а прибутки з концерту-балу становили близько 1250 зл. З боку видатків зросла сума, яка призначалась на позички – 490 зл., з'явилися нові статті видатків, як наприклад, членські внески на користь Центрального союзу українського студентства – 400 зл.¹⁸.

На середину 1930-х років матеріальне становище УСГ у Варшаві ускладнилось. Так, з документів за 1935 р. маємо інформацію про те, що Громада зверталась до Товариства приятелів академічної молоді Варша-

¹⁶ E. Wiszka, *Emigracja ukraińska w Polsce 1920–1939*, Toruń 2004, с. 208.

¹⁷ ЦДАВО України, ф. 3571, оп. 1, спр. 1, арк. 67.

¹⁸ E. Wiszka, *Emigracja ukraińska w Polsce 1920–1939*, с. 208–209.

ви (Towarzystwa Przyjaciół Młodzieży Akademickiej Warszawy) з проханням про виділення їй 300 злотих, аргументуючи тим, що вона перебувала в дуже скрутному становищі, а ці гроші необхідні для допомоги її членам і на функціонування самої організації¹⁹. Крім того, УСГ у Варшаві шукала підтримки і в приватних осіб, зокрема, митрополита Андрея Шептицького та посла Української Парламентської Репрезентації др. Дмитра Левицького²⁰.

Діяли також допомогіві організації і при університетах. Так, 10 травня 1929 р. студенти звернулись до Сенату Варшавського університету аби затвердити професора Івана Огієнка опікуном Української студентської громади. Саме за участі проф. І. Огієнка було утворено Товариство допомоги студентам українцям високих шкіл у Варшаві ще 26 жовтня 1928 р. (Towarzystwo Ukraińskie do Pomocy słuchaczam narodowości Ukraińskiej wyższych uczelniach m. Warszawy)²¹. Товариство мало своїм завданням переведення організованої громадської опіки й допомоги українським студентам у Варшаві. Джерелами прибутків Товариства були членські внески, допомога приватних осіб, а також урядові субвенції. Шукаючи фонди для своєї діяльності (особливо акції по виділенню коштів на облаштування інтернату та читальні для студентів) Товариство зверталось до різних органів і приватних осіб, зокрема до Юзефа Пілсудського, до міністрів польського Уряду та до інших осіб²². Це ж Товариство під керівництвом професора Романа Смаль-Стоцького організувало 1929 р. у Варшаві “Український Студентський Дім”, який складався з інтернату на 20 осіб, читальні, бібліотеки. Товариство надавало студентам позички, стипендії²³. У першій половині 1930-х років Товариство отримувало від Міністерства справ релігійних і народної освіти Польщі щорічні субвенції в розмірі приблизно 1000 злотих для оплати за навчання незаможним студентам²⁴. За даними на 1930 р. до Товариства надійшло 17.500 зл. від державних установ, 2.294 зл. – різних пожертв, 603 зл. – членських внесків. Маючи такі матеріальні засоби, Товариство видало: 10.000 зл. на придбання помешкання для “Українського Студентського Дому”, 5.319 зл. на його утримання, 2.840 зл. на позики незаможним студентам, 1.421 зл. на безповоротні допомоги для студентів тощо²⁵.

¹⁹ ЦДАВО України, ф. 3571, оп. 1, спр. 89, арк. 58.

²⁰ ЦДАВО України, ф. 3571, оп. 1, спр. 89, арк. 68.

²¹ ЦДАВО України, ф. 3571, оп. 1, спр. 40, арк. 292.

²² ЦДАВО України, ф. 4356, оп. 1, спр. 2, арк. 3.

²³ С. Наріжний, *Українська еміграція: культурна праця української еміграції між двома світовими війнами*, Прага 1942, с. 76.

²⁴ ЦДАВО України, ф. 4356, оп. 1, спр. 4, арк. 23.

²⁵ Центральний державний архів зарубіжної україніки (далі – ЦДАЗУ), ф. 15, оп. 1, спр. 86, арк. 146.

Також Товариство утримувало бурсу для українських студенток, які навчались у Варшаві. Загальна сума його видатків за 1932/1933 академічний рік на утримання інтернатів, забезпечення сніданків для студентів і студенток, надання одноразових стипендій, позички тощо, становили більше 9 тис. зл. За період від свого заснування 1928 р. до 1933 р. Товариство видало допомогу на суму – 56.500 зл.²⁶.

Крім того, українці могли розраховувати і на сприяння Братерської академічної допомоги польських студентів (*Bratnia pomoc studentów Polaków*). В статуті “Братньої помочі” було зазначено, що її метою є організація і забезпечення матеріальної допомоги тим членам товариства, що її потребують. Засобами для досягнення мети є: надання членам товариства постійних стипендій і безвідсоткових позичок; заснування дешевих кухонь, господарств, бурс, магазинів, кас хворим тощо²⁷. Допомога від “Братньої помочі” надавалась польським студентам, але і українці мали змогу нею користуватись²⁸. А на з’їзді польського студентства в Познані в 1922 р. Товариством постановлено, що “Братня поміч” буде надавати допомогу не тільки українським студентам у Варшаві, а й в Кракові, Познані та інших польських містах²⁹. Протягом 1920-х років допомога від “Братньої помочі” становила суттєве джерело для покращення матеріального становища українських студентів в Польщі. Але вже на початку 1930-х років, разом з погіршенням загальної економічної ситуації в країні, зменшується допомога і від “Братньої помочі”. Із заяви її представників в 1931 р. читаємо наступне: “Сьогодні вже не вистачає засобів, аби Братня поміч, опираючись на власних силах, надавала допомогу всім студентам, які її потребують. Молодь студентська потребує більшої допомоги, ніж коли-небудь. Тим часом, зменшуються засоби Братньої помочі для допомоги студентам. Про складну ситуацію свідчить велика кількість подань, складаних до Братньої помочі в Комісіях Посередництва Праці”³⁰.

Більш суттєва допомога на початку 1920-х років надходила від Світової Студентської Християнської Федерації (WSCF)³¹.

Форми допомоги від WSCF були наступними:

1. Світова Студентська Християнська Федерація вносила до вищих шкіл оплати за навчання за неможливих студентів українців.

2. Видавала неможливим студентам-спеціалістам стипендії в розмірі прожиткового мінімуму 15 тис. польських марок щомісячно.

²⁶ ЦДАЗУ, ф. 15, оп. 1, спр. 64, арк. 146.

²⁷ Archiwum Akt Nowych w Warszawie (далі – ААН), zespół 1240, sygnatura 100, s. 1.

²⁸ ЦДАВО України, ф. 3571, оп. 1, спр. 5, арк. 26.

²⁹ ЦДАВО України, ф. 3571, оп. 1, спр. 5, арк. 26.

³⁰ ААН, zespół 81, sygnatura 59, с. 26.

³¹ ЦДАВО України, ф. 3570, оп. 1, спр. 16, арк. 152.

3. Закупувала з своїх коштів для незаможних студентів дешеві обідни та вечері.

4. Оплачувала інтернат та помешкання для незаможних студентів-українців.

5. Видавала з своїх складів американський одяг, взуття тощо.

6. Надавала лікарську допомогу.

7. Закупувала для студентів наукові підручники та приладдя.

З 1 березня 1922 р. припиняється допомога від WSCF через перенесення терену діяльності організації на територію Радянської Росії. Наостанок WSCF виділила українським студентам-емігрантам лише мінімальну допомогу зі своїх ліквідаційних коштів³².

Саме після припинення допомоги від WSCF в середовищі української еміграції в Польщі виникли ідеї про утворення так званого Патронату, або іншими словами, Комітету допомоги студентам українцям, до складу якого входили б представники українського та польського громадянства, в основному професура вищих шкіл Варшави³³. Взагалі, думка про утворення Патронату, тобто Комітету допомоги студентам українцям (Komitet Pomocy Studentom Ukraincom) виникла в головній управі Союзу українських студентів-емігрантів в Польщі ще в грудні 1921 р. на третьому з'їзді представників студентських громад. Тоді була винесена постанова: "з'їзд звертається до старшого покоління українського громадянства з гарячим закликком до культурно-національного об'єднання на позаполітичному ґрунті. Першим кроком до цього з'їзд вважає утворення Громадського Комітету, який мав би своїм завданням планомірну організацію академічно-наукової справи на еміграції в Польщі, і в разі утворення такого, доручає Головній Управі увійти в безпосередній з ним зв'язок, надіславши туди свого представника"³⁴. Для виконання цієї постанови Головною Управою були зроблені відповідні кроки, а саме: на 3-ій з'їзді були запрошені представники різних українських політичних угруповань, до яких студентство тоді звернулося. Старше громадянство обіцяло виконати побажання студентів, але далі обіцянок справа не пішла. На 4-му з'їзді, який відбувся 29–30 квітня і 2–5 травня 1922 р. і на 5-му з'їзді (31 жовтня та 1–2 листопада 1922 р.) знову були винесені постанови про заснування Громадського Комітету в найближчому часі³⁵. Його таки утворили 30 листопада 1922 р. на чолі зі професором Євгеном Конопацьким³⁶.

³² ЦДІАЛ України, ф. 399, оп. 1, спр. 89, арк. 16.

³³ ЦДАВО України, ф. 3570, оп. 1, спр. 22, арк. 40.

³⁴ ЦДАВО України, ф. 3571, оп. 1, спр. 28, арк. 21.

³⁵ ЦДАГО України, ф. 269, оп. 1, спр. 650, арк. 10.

³⁶ ЦДАГО України, ф. 269, оп. 1, спр. 650, арк. 10.

Основними завданнями Комітету були заступництво українських студентів перед польською владою та вирішення питань матеріальної допомоги. Кошти для цього Комітету надавало польське Міністерство освіти в мінімальних розмірах на утримання особи³⁷. Комітет діяв протягом 1920-х років при Українській студентській громаді у Варшаві, коли в 1930 р. його було ліквідовано, та замість нього утворено “Референтуру Допомогового Фонду”, завдання якої полягало у зборі коштів на сталі та одноразові допомоги членам УСГ у Варшаві³⁸.

Могли студенти розраховувати і на сприяння від організацій, що діяли на українських землях, наприклад у Львові. Так, з листа від Товариства прихильників освіти у Львові до Товариства допомоги студентам українцям високих шкіл у Варшаві можна довідатись наступне: метою Товариства Прихильників Освіти у Львові, яке було засноване в березні 1927 р., є нести матеріальну і наукову допомогу українській студіюючій молоді без огляду, де б вона студіювала чи в краю, чи за кордоном. Товариство надавало позички і допомогу студентам у Львові, Кракові, Гданську, Познані, Вільно і Празі. З Варшави звернень до Товариства не було³⁹. Зокрема, Товариство прихильників освіти в 1928 р. виділило Українській студентській громаді у Кракові субвенцію в сумі 600 польських злотих для її членів і винайм приміщення самої Громади. Також, Товариство надавало індивідуальні позички українським студентам, що навчались на вищих школах Польщі⁴⁰.

Матеріальне становище українців було досить складним в 1920-і роки. Ось яку характеристику дають самі студенти в другій половині 1920-х років: “матеріальний стан членів нашої Громади настільки тяжкий, а в ближчому майбутньому, коли наші товариші, яким пощастило перебратись за кордон, не прийдуть з допомогою, то стан буде настільки критичний й жахливий, що дуже сумнівно, чи Управа спроможеться поставити на відповідний рівень культурне життя варшавської Громади. Частина наших товаришів одне по другому залишають осередок студій. Із 72-ох залишився 51 чоловік”⁴¹.

Але, починаючи з першої половини 1930-х років, воно ще більше ускладнилось, враховуючи світову економічну кризу. На початку 1930-х років погіршилось також і матеріальне становище польських студентів, не кажучи вже українців. Так, зокрема, на сторінках студентської преси початку 1930-х років, можна зустріти таке звернення до студіюючої мо-

³⁷ ЦДАВО України, ф. 3570, оп. 1, спр. 21, арк. 76.

³⁸ ЦДАВО України, ф. 3571, оп. 1, спр. 75, арк. 10.

³⁹ ЦДАВО України, ф. 4356, оп. 1, спр. 2, арк. 16.

⁴⁰ Archiwum Towarzystwa Naukowego im. Tarasa Szewczenki, mikrofilm 68733, s. 11 – 12.

⁴¹ *Жахливі листи*, “Студентський вісник”, Прага 1924, ч. 1, с. 64.

лоді: “становище незаможного студентства погіршується з дня на день. Економічна криза поглиблюється все більше. Щоразу менше студентів може розраховувати на допомогу з дому. Частіше вони змушені шукати заробітків самостійно. Але в період катастрофічного безробіття, не можуть вони, однак, знайти таких необхідних заробітків. Чи надається в такій важкій ситуації студентові допомога? Де там! Продовжується попередня політика підтримки військової сфери, політика гарантування прав здобуття освіти та розвитку науки зосереджена в руках невеликої, економічно сильної групи осіб, і полягає в збільшенні видатків на розвиток сфери мілітаризму. Зменшено бюджет Міністерства визнань релігійних і освіти публічної, а також збільшено плату за навчання на вищих школах”⁴². Відповідно зменшувалась допомога українським студентам, як з боку держави, так і від міжнародних, польських чи українських організацій. Власне кажучи, матеріальна допомога практично зводилась до випадкових виплат чи навіть пожертв. Студенти в своїй більшості змушені були шукати постійну роботу або тимчасовий підробіток як під час канікул, так і протягом всього навчального року.

Отже, економічні умови студентства у країнах Європи багато в чому залежало від урядової політики щодо емігрантів і від ефективної діяльності українських і міжнародних організацій. Студенти в міжвоєнній Чехословаччині отримували найкращу матеріальну допомогу, в порівнянні з українцями в інших європейських країнах. Та все ж, у Польщі українські студенти також користувались підтримкою міжнародних, власних організацій та місцевої влади. Але не дивлячись на всі ці заходи, їх матеріальне становище якісно не поліпшувалось. Досить часто вони були змушені працювати на канікулах, або навіть, під час навчання, таки чинном, академічна робота часом відходила на другий план. Представництва Уряду УНР в Польщі, Український Центральний Комітет та інші організації тільки частково покривали потреби студентів. Зазвичай коштів на всіх не вистачало, тому звертались до польської влади не тільки за економічною, але і за юридичною підтримкою.

Однак слід відзначити, що ці старання не були марними. Українські студенти в міжвоєнній Польщі користувались різними видами допомоги, якої, на жаль, на всіх не вистачало. Та все ж, за рахунок співпраці українських та польських організацій вдалося, особливо протягом першого міжвоєнного десятиліття, забезпечити академічну роботу студіюючої української молоді у вищих навчальних закладах Польщі на досить непоганому рівні. Коли в 1930-і рр. економічна ситуація в Польщі значно погіршилась, то такий стан речей вплинув і на студентів, а саме, спосте-

⁴² AAN, zespol 1240, sygnatura 100/4, s. 3.

рігається зменшення їх кількості та зниження активності в справі проведення культурно-освітньої роботи.

БІБЛІОГРАФІЯ

- Karpus Zbigniew. 2002. *Jeńcy i internowani rosyjscy i ukraińscy na terenie Polski w latach 1918–1924*. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.
- Karpus Zbigniew. 2008. *Obozy uchodźców, jeńców i internowanych w Aleksandrowie Kujawskim 1918–1921*. W: *Aleksandrów Kujawski. Obozy jeńców i internowanych 1918–1921*. Red. Wiszka E., Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika: 51–64.
- Mihajlenko V. 1926. *Bezrobittá v Pol'si i diál'nist' Ukraïns'kogo Central'nogo Komitetu*. “Trizub”, № 28: 17 [Михайленко В. 1926. *Безробіття в Польщі і діяльність Українського Центрального Комітету*. “Тризуб”, № 28: 17].
- Narižnij Simon. 1942. *Ukraïns'ka emigraciá: kul'turna pracá ukraińs'koï emigraciï miž dvoma svitovimi vijnami*. Praga: Studii Muzeu Vizvol'noi Borot'bi [Наріжний Симон. 1942. *Українська еміграція: культурна праця української еміграції між двома світовими війнами*. Прага: Студії Музею Визвольної Боротьби].
- Sladek Z. 1991. *Russkaá i ukraińskaá emigraciá v Českoslovačii*. “Slavánovedenie”, № 6: 24–35] [Сладек З. 1991. *Русская и украинская эмиграция в Чехословакии*. “Славяноведение”, № 6: 24–35].
- Trošins'kij Volodimir. 1994. *Mižvoénna ukraińs'ka emigraciá v Ėvropi ák istorične i social'no-politične áviše*. Kiïv: Intel [Трошинський Володимир. 1994. *Міжвоєнна українська еміграція в Європі як історичне і соціально-політичне явище*. Київ: Інтел].
- Wiszka Emilian. 2004. *Emigracja ukraińska w Polsce 1920–1939*. Toruń: Wydawnictwo MADO.
- Zahlivì listi*. 1924. „Students'kij visnik”. Praga, č. 1: 64 [Жахливі листи. 1924. „Студентський вісник”. Прага, ч. 1: 64].
- Archiwum Akt Nowych w Warszawie, zespól 1240, sygnatura 100.
- AAN, zespól 1240, sygnatura 100/4.
- AAN, zespól 81, sygnatura 59.
- Archiwum Towarzystwa Naukowego im. Tarasa Szewczenki, mikrofilm 68733.
- Centralny Archiwum Wojskowe, Sprzymierzona Armia Ukraińska, 380.1/50.
- ЦДАВО України, ф. 3570, оп. 1, спр. 13.
- ЦДАВО України, ф. 3570, оп. 1, спр. 15.
- ЦДАВО України, ф. 3570, оп. 1, спр. 16.
- ЦДАВО України, ф. 3570, оп. 1, спр. 17.
- ЦДАВО України, ф. 3570, оп. 1, спр. 21.
- ЦДАВО України, ф. 3570, оп. 1, спр. 22.
- ЦДАВО України, ф. 3570, оп. 1, спр. 26.
- ЦДАВО України, ф. 3570, оп. 1, спр. 5.
- ЦДАВО України, ф. 3571, оп. 1, спр. 1.
- ЦДАВО України, ф. 3571, оп. 1, спр. 28.
- ЦДАВО України, ф. 3571, оп. 1, спр. 40.
- ЦДАВО України, ф. 3571, оп. 1, спр. 75.
- ЦДАВО України, ф. 3571, оп. 1, спр. 89.
- ЦДАВО України, ф. 4356, оп. 1, спр. 2.

- ЦДАВО України, ф. 4356, оп. 1, спр. 4.
ЦДАВО України, ф. 3571, оп. 1, спр. 2.
ЦДАГО України, ф. 269, оп. 1, спр. 650.
ЦДАЗУ, ф. 15, оп. 1, спр. 64.
ЦДАЗУ, ф. 15, оп. 1, спр. 86.
ЦДІАЛІ України, ф. 399, оп. 1, спр. 89, арк. 16.

UKRAINIAN STUDENTS' ASSISTANCE IN POLAND IN 1920 – 1939: SOURCES AND PECULIARITIES

Abstract: In the article, based on the numerous archival documents, for the first time was analyzed in complex the problem of Ukrainian students' aid in the interwar Poland. It was found out, that they gained financial assistance from different sources: international funds, Ukrainian organizations and Polish authorities. But still there were not enough money for all. That's why students had to work during vacations or even instead of classes, that caused negative on to their academic work. Due to historical comparative method were described peculiarities of financial assistance from different organizations and its effectiveness.

Keywords: Ukrainian, financial assistance, student, Poland, organization

SYTUACJA FINANSOWA UKRAIŃSKICH STUDENTÓW W POLSCE W LATACH 1920–1939. ŹRÓDŁA I CHARAKTER POMOCY

Streszczenie: Autorka niniejszego artykułu dokonuje kompleksowej analizy kwestii wsparcia materialnego dla ukraińskich studentów w międzywojennej Polsce, przy czym dodajmy, że jest to pierwsza taka próba, uwzględniająca znaczną ilość dokumentów archiwalnych. Po ich analizie można stwierdzić, że ukraińscy studenci otrzymali pomoc finansową z różnych źródeł: funduszy międzynarodowych, organizacji ukraińskich i od polskich władz. Niemal wszystkie cytowane źródła stwierdzają, że środków finansowych nie wystarczało dla wszystkich. Dlatego studenci byli zmuszeni do pracy zarówno podczas wakacji, jak i podczas trwania nauki, co niekiedy miało negatywny wpływ na ich pracę naukową. Charakter udzielanej pomocy, a także jej skuteczność zbadano przy użyciu metody historycznej i porównawczej.

Słowa kluczowe: ukraiński, pomoc finansowa, student, Polska, organizacja

